

ÖT EPIZÓD A RÉGI VILÁGBÓL

Írta Aranyi Lipót

Justh Gyula és az Önálló Nemzeti Bank

Emberi dokumentumnak ugyszólván egészen kivételes az a lelki átváltozás, amely I. Ferenc József lényét férfikora delén teljesen átforgatta. Fiatal éveiben az aulikus szellem, a bécsi kamarillai mentalitás dirigált körülötte, őt magát is szuggerálva. De attól a perctől kezdve, hogy fejét érintette Szent István koronája, I. Ferenc József többé nem volt a régi. Higgadt, megértő uralkodója, alkotmányos királya volt a rebellisnek kikiáltott magyar népnek. Hogy pedig, mint ember, minő magasosan emberi, fegyelmzett és higgadt tudott lenni, ennek legragyogóbb példája a Justh Gyulával történt esete. A koalíciós Wekerle-kormány volt uralmon és Béccsel való hosszas tusakodás után a kormány — Kossuth Ferencel együtt — feladta az önálló magyar bank követelését.

A házelnöki székben Justh Gyula ült. Égett, lángolt a haragtól és minden konzekvenciát levont. A király magához kérte Bécsbe és a rendíthetetlen kuruc, a kardpárbajban szenvedett hatalmas arcsebe miatt kissé eltorzult arcával elszántan, keményen fordult a király nyugodt, merev, de konciliáns alakja felé. I. Ferenc József félórahosszáig kapacitálta Justh Gyulát, aki egy pillanattig sem bolygott helyeslően. Mikor a király kissé pauszált a kapacitálásával, Justh Gyula szó szerint ezt felelte a királynak:

— Felséges uram, kár minden szóért. Önálló magyar jegybank nélkül én rá sem számíthatok. Ebből én egy jótányit sem engedek.

És ekkor a király kissé melankólikusan Justh Gyula szemébe nézett, két kezét a maga kezébe helyezve és azokat szorongatva, így szólt:

— Remélem, azért mi mégis jóbarátok maradunk.

A kemény kurucot annyira meglepte a király ellágyulása, hogy udvarias meghajlás után sietett el a Hofburgból, nehogy ur legyen fölötte az ellágyulás. Gyönyörű jelenet volt.

A teljes történelmi igazsághoz tartozik, hogy Justh Gyula pillanatnyi megindultsága nem tartott sokáig. Másnap benyujtották a képviselőházban a közös bankra vonatkozó törvényjavaslatot. És harmadnapon Justh Gyula visszaküldte Bécsbe a kabinetiroda címére a valóságos belső titkos tanácsosi kitüntetéséről szóló, néhány hóval előbb megkapott diplomát. Ilyen sem történt szép számmal sem nálunk, sem egyebütt.

Tisza és Csernátó

Hatalmasabb miniszterelnöke kevés európai országnak volt, mint Tisza Kálmán, aki tizenöt esztendeig egyhuzamban szinte példanélküli energiával vezette Magyarország ügyeit. Tizenöt esztendeig tartott ez a miniszterelnöki pálya. Ezt megelőzőleg 1861-től kezdve mint a bal-közép vezére, tragikus véget ért nagybátyja, gróf Teleki László politikai örökösésképpen vezette a mérsékelt ellenzék. Negyvenezred hold prima klasszis földje Biharban, Szatmármegyében és Pest megyében. Ennek a hatalmas embernek legbensőbb barátja volt egy, anyagiakban nagyon szűken élő, külföldi emigrációból hazakerült újságíró: Csernátó Lajos. Szinte példanélküli hűséggel követte vezérét úgy az ellenzéken, mint a kormánypárti padban is.

Csernátó Lajos azonban igen nagy kíméletlenséggel támadt neki az ellenpártiak és ezek közül főleg azoknak, akik Tisza Kálmánt az ellenzéki párt élén és még inkább a kormányelnöki padban invektívákkal illették. Volt aztán ezek között, aki nagyon erősen visszavágott és erre a visszavágásra Csernátó ijjeszkorából származó, nagyon sajnálatos csíny szolgáltatott alkalmat. A kitűnő publicista ugyanis diákkorában, amikor is kitűnő rajzolótehetségnek mondták, éretlenségéből és megfontolatlanságából egy százashankót rajzolt le és dacára annak, hogy ezt barátainak mint bravurt mutogatta, később igen nagy kíméletlenséggel támadtak belőle. Ezt az önmegfeledezését dobták oda válaszul támadásaira.

Egy ilyen alkalommal az egész országot felrázta közönyéből Csernátó ellen az ellenzék részéről érkezett támadás. Aznap este a régi „Nemzeti Színház” épületében diszidálás volt. „Az ember tragédiájá”-nak Paulay rendezésében egyik remek bemutatása. A színház zsúfolásig tele volt. Pontban hét órakor belépett

Tisza Kálmán miniszterelnök a miniszterelnöki páholyba, jobbán feleségével és balján: Csernátó Lajossal. A jelenet igen nagy feltűnést keltett, mert az egész közönség nyomban észrevette, hogy Tisza Kálmán tüntet a barátja mellett és értésére adja a világnak, hogy akinek Tisza Kálmán a jóbarátja, azzal másnak sem kell szégyenkeznie. A jelenet mély megilletődést keltett és annyi hatása mindenestre volt, hogy később Csernátó Lajossal szemben nagyobb kímélet mutatkozott és ezt az ominózus bankügyet többé nem írtatta senki.

Tisza Kálmán tudta, hogy mit csinál. Ösztönöszerűleg megérezte, hogy Csernátó a legönzetlenebb, legpuritánabb emberek egyike. Szinte kutyahűséggel követte évtizedeken át, de soha életében nem kért tőle semmit. Talán el se fogadott volna. Miként Deák Ferenc, úgy élt ő is legényszobájában az „Angol királynő”-szállodában. Egyedüli öröme és gyönyörűsége a szállodai szobájában elhelyezett ötven márdárkalitka volt, amelyben az ő kedvenc kanárijai füttyörészték. Mikor eltemették, koporsóját a Rákóczi-uton végig alig huszhuszonöt ember kísérte. Erről beszélgettek egy este az „István király” szállodabeli vacsorán a politikai korifeusok és ekkor mondotta Szilágyi Dezső széles rosszkedvében — bizonyára egy kissé önmagára is gondolva — azt a híres axiomáját: „A házasember úgy él, mint egy kutya és úgy hal meg, mint egy császár. A nőtlén ember pedig úgy él, mint egy császár és úgy hal meg, mint egy kutya.”

Eötvös Loránt, mint miniszter

A 48-ból nem engedett Wekerle Sándor miniszterelnök, amikor 1904-ben azt ambicionálta, hogy kabinetjében benne kell lennie a 48-iki minisztérium tagjai fainak. Ez csak két év múlva — a koalíciós kormány idejében — és akkor is csak részben sikerült neki. (Batthyány Elemér gróf és Széchenyi Béla gróf hallani sem akart miniszterségről.) 1904-ben azonban nagy rábeszélőképességével Wekerle rábírta a fizika világhíres nagy professzorát, Eötvös Loránt bárót, hogy vállalja el kabinetjében a kultuszminiszteri tárcát. Mikor Eötvös Loránt miniszter társai körében elsősorban foglalta el a miniszteri piros karosszéket a képviselőházban, a zsúfolásig megtelt karzat közönsége, amely Eötvös iránt tanusította a legnagyobb figyelmet, ama benyomás hatása alatt állott, hogy Eötvös Loránt báró talán ekkor volt először egy képviselőházi ülésen, mert jobbra-balra nézegetett és a piros fotelban alig találta a helyét. Néha feszengett, majd a karzatot hámulta. Végül arckifejezése az unalom minden ismérvét tüntette fel.

Egyideig csak ment a világ sora valahogyan. De csakhamar felujult a régi jó turbulencia. Pattogó jelszavak hangzottak el: Maga hülye, vén disznó, tömésse ki magát, ha részeg, felküldjék le, panamista görény, parazita, hazug fráter, stb., stb.

Eötvös Lorántot eleinte szórakoztatta, talán mulattatta is ez az „eszmeccere” jobbról és balról, mert kissé fanyarul mosolygott. De csakhamar ráncos homlokkal és látható ellenérzéssel ült a kultuszminiszteri fotelben. Sem jobbra, sem balra nem tekintett. Közben valamelyik obstrukció rendező szónokolt és a tulsó táborból elhangzott a „bitang” közbeszólás és ebben a pillanatban történt a példanélküli, de teljesen zajmentes jelenet. A zsúfolásig megtelt karzat szemeláttára Eötvös Loránt báró kinyitotta asztalának fiókját, abból kiszedegetett vagy négy könyvet és néhány aktát. Aztán csakmagjával a hóna alatt odalépett Wekerle Sándor miniszterelnök fotelje elé, néhány szót sugott a fülébe. Mindenki észrevette, hogy Wekerle rendkívül izgatott lett és hogy Eötvösnek karját alig akarja elengedni. Eötvös báró aztán sorban végigment miniszter társai asztala előtt és a miniszterekkel kezet szorította, gyorsan távozott a teremből. Alig félóra múlva a fáma révén nyilvánvaló lett, hogy Eötvös báró miért szedelőzködött olyan gyorsan össze és hogy mit sugott Wekerle miniszterelnök fülébe. A köztudat szerint ezeket sugta:

— Nagyon köszönöm, kedves Sándor, az irántam tanusított figyelmet és hogy kabineted megalakításánál rám is gondoltál. De ez a mesterség nem nekem való. Megyek én vissza az egyetemre a katedrára.

Nem is marasztalták. Tudták, hogy ugyanis minden hiába. Ellenben a rosszmájuk úgy vélekedtek, hogy ime: végre egy volt miniszter, akit csakugyan a „saját kérelmére” mentettek fel.

Blaháné és Tauffer tanár

Vészkiáltás hangzott el és mélyeséges megdöbbenést keltett egész Magyarországon. Blaháné súlyos beteg. Az emberek halk léptekkel kíváncsiskodtak az Erzsébet-körut 2. számú ház előtt, ahol egy második emeleti lakásban „a nemzet pacisirtá”-ja a sok fájdalomtól csaknem önkívületi állapotban feküdt. A jó Isten meghallgatta a magyar nemzet fohását és Tauffer professzornak, az európai hírnőgyógyász egyetemi tanárnak sikerült ezt a körülrajongott búbajos magyar asszonyt megmenteni az életnek.

Hetek hosszúra tartott a viaskodás az életért és végre híre terjedt, hogy Blaháné nemcsak hogy meggyógyul, de egy hét múlva már fel is léphet a színpadon.

A mai „Nemzeti Színház” épületében (akkor Népszínház) kintették műsorra Tóth Edének, a „Falu rossza” nagyhirű szerzőjének szintén szép sikert aratott második darabját, a „Piros bugyelláris”-t, Blaha Lujzával a főszerepben. Igazi théâtre parée este volt ez. A színház közönségén meglátszott a megilletődéssel párosult lelkesedés. Az egyik páholyban szerényen félrehúzódva olt ült Tauffer professzor is, akit nagyon érdekelt, vajjon nagybetegének a betegség óta első színpadi fellépése igazolni

fogja ezt a megállapítását, hogy a művésznő most már bátran folytathatja hivatás-szerű működését. Az első tíz-tizenöt perc meg lehetősön vontatottan folyt le, mindenki a belépő-jelenetet várta. Pár perc múlva ez is bekövetkezett. Blaháné kirohant a színpadra és szerepéhez híven e szavakkal ujjongott a közönség felé:

— Most jövök a halál torkából.

Ebben a pillanatban akkora örömrivalgás tört ki a nézőtérben, hogy az emberek nem bírtak önmagukkal. Lázás lelkesedés fogta el a lelkeket, percekig tartó tomboló tapsvihár tette lehetővé, hogy a nagy művésznő folytassa szerepét. Ott állt a sugólyuk előtt, csaknem összerokadva ekkora szeretet láttára. E pillanatban lángoló szemekkel tekintett ama páholy felé, amelyben felismerte életének mentőtjét. A közönség ezt nyomban észrevette, mindenki felállt helyéről és szinte példátlan ovációval tapsolt és ujjongott Tauffer tanár felé. A tudós professzor közismert igénytelenségével szinte megijedt az ovációtól és próbálkozott a páholy háttérébe visszavonulni, de páholytársai előre tologatták és így a publikumnak sikerült a nagy művésznőn kívül a nagy professzort is hálájának és szeretetének minden elképzelhető attributumával megtisztelni.

Ennél szebb jelenetnek aligha volt tanuja a budapesti közönség. Harsogott, ujjongott, félkézesített örömmel tombolt a közönség. De egyben el is lágyult. A szemtanúk szeméi patkzottak a könnyektől.

Korányi Sándor és a bíróság

Nagyobb jelentőséget az alábbi esetnek főleg az ad, hogy a szervilizmus és a gerinctelenség korszakának egyik fázisában történt. A budapesti törvényszék egy hírlapíró rágalmazási ügyét tárgyalta és a tárgyalás zsúfolásig megtelt, főleg orvosokkal. A vád az volt a hírlapíró ellen, hogy egy vidéki orvost, aki saját találmányu tudóbajgyógyászattal árasztotta el a hiszékeny vidéki közönséget és az újságíró erről riportot írva, az illető orvost „kuruzsló”-nak nevezte. A tárgyalás elég izgalmas volt, mert a sértett és a vádlott kölcsönösen ingerült hangon párbeszéltek egymással. A bíróság megidézte szakértőként Korányi Sándor báró budapesti egyetemi orvostanárt, aki egy darabig künn, az előszobában várakozott. Mikor az elnök az altisztet utasította, hogy küldje be Korányi bárót, a hallgatóság szinte kivétel nélkül felállott helyéről és úgy fogadta a belépő Korányit. Még valaki megjegyezte, hogy szinte nem lett volna meglepő, ha a bíróság tagjai is felállottak volna helyükről. Az elnök ezután felhívta Korányi bárót, hogy a vitás ügyben adja elő szakvéleményét. Korányi hosszabb értekezést tartott a kérdéstről, amelynek veleje az volt:

— Az én véleményem szerint a vádlott nem járt el könnyelműen, mikor ezt a bírálatot közzétette. Mert a tudósnak igen sokféle ágaboga van és nagyon sokféle a tudósbaj. Így tehát a tudósvéssel vagy a tudósnak bármely betegségével szemben uniformizált orvosságot nem lehet alkalmazni.

Ezzel el volt döntve a per sorsa. Az elnök azonban elismerésemelőt pártatlansággal még ezt az egy kérdést intézte Korányihoz: „Még csak arra nézve szeretnék tájékozódást szerezni, hogy honnan van az, hogy ennek ellenére, amiket méltóztatott előadni, a sértett orvos mégis kapott belügyminiszteri engedélyt gyógy módjának gyakorlására.

Korányi egész nyugodtan ezt felelte: — Ha kapott rá engedélyt, az bizony elég helytelenül történt.

A termen végigmorajlott a meglepetés, de egyben a lelki felemelkedettség. Ime egy egyetemi tanár, aki nem tekint sem felsőbbégre, sem egyéb másra. Amit ő helyesnek és jónak tart, azt ő áperte ki is mondja a legnagyobb nyilvánosság előtt.

Valljuk meg: nem mindennapi eset. Ennél több volt: felemelő, bizalmat keltő és tisztelőt ébresztő jelenet.

*

Szó sincsen arról, hogy ezek közül a régóta elfeledett esetek közül csak egy is volna, amelyből annyi heroizmus és lelki magasztosság áradna ki, amennyivel Schiller „Die Bürgschaft” című költeményének hősei szinte transcendentális fényvel kápráztatják a nem csupán szemükkel, de a szívükkel is olvasó kultüremberiséget. De mindegyik epizódban van egy-egy emberi dokumentum, valami szokatlan és valami kivételes.

A zakatoló világ nem tekint hátra. Csak rohan előre. Meghalt a perfektum. Éljen a futurum. A jelzett epizódoknak tisztos kora ellenére is van egy nem megvetendő vonzóereje. A legelsőől kezdve a legutolsóig mind igaz, megtörtént dolgok.

Azonkívül magyar talajból valók. Szépek, derűsek, megnyugtatók. Ezzel talán jogot váltottak arra, hogy a Szent István-napi olvasmányok között egy kevéske helyet kérjenek maguknak.